
[Home](#) / Identiteedi mõistest läbi erinevate teooriate

Identiteedi mõistest läbi erinevate teooriate

NELE TAMM

Identiteedi areng on miski, millest ei mõelda ega räägita iga päev. Sellele vaatamata areneb inimese identiteet pidevalt. Identiteet on inimese minapilt ja enesetaju ning ühelt poolt arvatakse, et see kujuneb terve elu jooksul. Teisalt aga on teooriaid, et identiteet on miski, mida inimene omab, ta saab identiteedi endale vabalt valida, kuid samas soovi korral ka sellest loobuda. Antud töös on uuritud, kuidas avavad erinevad teooriad identiteedi mõistet.

Märksõnad: identiteet, identiteedi kujunemine, identiteedi märgilisus

SISSEJUHATUS

Identiteet kui mõiste ja identiteedi olemus tekitavad tänapäeva ühiskonnas üsna palju segadust (Ehala, 2018). Varasemalt arutleti identiteediga seoses pigem religiooni, eetilise ja psühholoogia üle, alates 20. sajandist aga keskenduti rohkem identiteedile kui millelegi, mis aitaks mõista inimese käitumist ja ühiskonda laiemalt. Identiteedi kui nähtuse teeb huvitavaks asjaolu, et valdkonniti lähenetakse sellele hoopis erinevatest vaatenurkadest. (Sarv, 2013) See tähendab samaaegselt aga ka seda, et kuna identiteeti uuritakse nii mitme erineva teadusharu vahel, ei ole mõistel kindlat vastet, mida oleks võimalik üldiselt ja üheselt kasutada (Ehala, 2018). Siit aga tekibki segadus, et mis see identiteet siis ikkagi täpsemalt on? Meil räägitakse identiteedist eri valdkondades, kuid puudub mõiste selgitus, mida saaks üheselt kasutada.

Tundub, et väga mitmed identiteedi kirjeldused nõustuvad, et leidub nn keskpunkt, mis hoiab identiteedi keerukust ja kõiki tema elemente koos. Selle jaoks on mitmeid erinevaid termineid, näiteks, mina-identiteet, ego-identiteet ja biograafiline identiteet. Põhiliselt tähendab see, et inimene oma kogemuses on eraldiseisev ja erinev indiviid, jäädes erinevates olukordades ja suhetes terve elu jooksul ikka samaks, hoolimata arengust ja muutustest. Identiteedi keerukus väljendub tänapäeval paljuski selles, et inimestel on väga palju erinevaid võimalusi, mille vahel ei osata valida. Kuigi võimaluste paljusust võiks näha pigem kui midagi positiivset, kaasneb sellega keerukus antud võimalusi oma ellu sobitada viisil, mis toetaks inimese identiteeti. (Illeris, 2014)

Näiteks, sotsiaalse identiteedi teooria (Hogg & Abrams, 1988, viidanud Allik, Realo & Konstabel, 2003) annab minakontseptsioonile kaks eri tahku – personaalne ja sotsiaalne identiteet. Sotsiaalne identiteet on suhe inimese ja teda ümbritseva maailma vahel ning personaalne identiteet on inimese minapilt ja enesetaju. Samas on sotsiaalne ja personaalne identiteet omavahel väga tugevasti seotud. Neid ei saa vaadelda kui kahte eraldi identiteeti. Siit saab järeldada, et oluline on mõista – ainuõiget vaadet siin ei ole. Identiteedist rääkides ei saa ainult ühest küljest vaadates mitte midagi kokkuvõtvat öelda. Arvesse tuleb võtta erinevaid vaatenurki. (Vooglaid, 2019)

Viimase aja ulatuslikeim teos identiteedi käsitusest on Martin Ehala „Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia“, mis ilmus 2018. aastal. Ehala teose lähtepunktiks on enda mina või ka enesesamasuse mõistmine märkide kaudu. Identiteet on tema mõistes jäämine iseendaks, kuid identiteedi märgilisus ei ole siiski paigalseisev – see on kogu aeg muutuv olekus. Inimesel on märgid, mis on ühtlasi signaaliks teistele, kes inimese identiteedi ja olemuse lähtuvalt nendest märkidest ära tunnevad. Ehala sõnul on identiteet pigem miski, mida me omame – see on justkui teatud laadi asjatundlikkus. Kui inimene omandab mingil alal asjatundlikkuse, siis omandab ta ka selle identiteedi. Ehala eesmärgiks on olnud näidata, et hoolimata sellest, et sõnal identiteet on väga palju erinevaid definitsioone, on seda terminit ikkagi võimalik teaduslikus diskussioonis kasutada. (Plektrum, 2018)

Eelnevast lähtuvalt on antud töö uurimisprobleemiks identiteediteooriate paljususe erinevate teadusharude vahel, mistõttu pole mõistet „identiteet“ võimalik täiesti üheselt defineerida.

Töö uurimiseesmärgiks on teemaanalüüsi kaudu näidata, milliste teemade kaudu avab identiteeti Martin Ehala oma teoses „Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia“ ning milliste teemade kaudu avavad identiteeti andragoogika teoreetikud.

Andmekogumismeetodina on seminaritöö aluseks Martin Ehala teos „Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia“ selle tõttu, et see on viimase aja ulatuslikeim teos identiteedi käsitusest ning kajastab identiteeti hoopis teise nurga alt, kui seda tehakse andragoogikas.

Töös teen antud raamatule teemaanalüüsi kõrvutades Martin Ehala identiteediteooria andragoogiliste teooriatega identiteedist.

INIMESE IDENTITEEDI KUJUNEMISEST

Alates 1970. aastast on „identiteet“ olnud mõiste, mis ühendab paljusi teadusi, milleks on näiteks psühholoogia, sotsioloogia, semiootika ja teised sotsiaal- ja humanitaarteadused. Siia alla kuuluvad uurimused nii enesehinnangu, -taju, -teadvustamise kui ka sotsiaalse käitumise kohta. Identiteedist rääkides on võimalik eristada kolme tüüpi lähenemist: kultuuri ja rahvuse defineerimine, sotsiaalne kategooria ja identiteet kui minakäsitlus. (Sarv, 2013) Minakäsitlus on seotud tähendusega, mida inimesed annavad erinevatele igapäevastele rollidele, mida nad ühiskonnas täidavad (Stryker, Burke, 2000, viidanud Sarv, 2013).

Töös on kasutatud Eriksoni teooriat kuna Erikson panustas väga palju sellesse, kuidas me

mõistame isiksuse arengut ja selle kujunemist inimese elu jooksul. Eriksoni teooria annab küll väga üldise raamistiku inimese arengust, kuid samas lubab see meil muuhulgas olla teiste inimeste suhtes empaatiline ning aru saada suhete olulisusest identiteedi arengus.

Eriksoni psühhosotsiaalse arengu teooria järgi koosneb identiteedi areng kaheksat etapist, kus isiksus areneb läbi iga faasi ning inimene liigub aina selgema arusaamani iseendast ja oma identiteedist. Kuigi Erikson uskus, et iga arengufaas on psühhosotsiaalses arengus väga oluline, pani ta erilist rõhku ego identiteedile. Ego identiteet on teadlik enese tunnetus, mida arendame läbi sotsiaalsete suhtluste. (Erikson, 1959) Eriksoni järgi on ego identiteet pidevas muutuses uute kogemuste ja informatsiooni tõttu, mida leidub igapäevases suhtluses. Uute kogemustega kaasnevad uued väljakutsed, mis võivad olla identiteedi arengule nii kasulikud, kui ka kahjulikud. Inimese personaalne identiteet annab talle tervikliku ja sidusa tunnetuse enda minast, mis püsib elu lõpuni. Isiku personaalse identiteedi tunnetust kujundavad tema kogemused ja suhtlused. See identiteet aitab meil suunata meie tegusid, uskumusi ja käitumist. (McAdams, 2001)

Psühhosotsiaalse arengu teooria on andnud meile parema arusaama isikupärastest kogemustest ja eriti sisemistest konfliktidest, mis moodustavad viisi, kuidas inimesest saab eraldiseisev identiteet. Ego identiteedi tunnetus kasvab koos enesekindlusega oma sisemist samasust hoida ning ühtib samas ka sellega, kuidas teised inimest näevad. (Erikson, 1959) Siit on näha, et ka Erikson oli arvamusel, et kuigi identiteet areneb terve elu jooksul, on inimesed siiski igal ajahetkel mõjutatud kasvukeskkonnast ning ümbritsevatest inimestest. Inimesed kujundavad oma personaalset identiteeti teataval määral teiste jaoks.

Ka Illeris on rääkinud sellest, et Eriksoni sõnul on identiteedi areng inimese oma koha leidmine realistlikul viisil arvestades tema keskkonda ja olles kooskõlas tema tõekspidamisega. Erikson leidis, et ebakindla identiteedi korral ei ole lahkarvamus ainult ümbritseva ja ühiskonnaga, vaid eelkõige iseendaga. (Illeris, 2014)

Meie ühiskond nõuab inimeselt enda tehtud identiteeti, mis oleks valmis haarama kinni mitmest võimalusest korraga ning kohanema kõigega kiiresti. Erikson oli aga arvamusel, et tervikliku ja tervikliku isiksuse areng ei sõltu vaid keskkonnast ja inimestest meie ümber, vaid ka olemasolevatest valikuvõimalustest ning veendumusest, et inimesel on vabadus ennast ise määratleda. (Erikson, 1959) Meeles tuleb pidada, et kuigi inimene kujundab oma identiteeti teatud määral teiste jaoks, on siiski väga oluline, et inimene saaks otsused ja valikud oma elus iseseisvalt teha, lähtudes endast. Kui ühiskond hakkab inimesele mingit konkreetset identiteeti peale suruma, mis ei lähe kokku inimese uskumuste ja väärtustega, võib sellel olla vastupidine mõju. Inimene ei tea enam, kes ta tegelikult on ning mida ta oma elus teha tahab.

Ehkki enamus identiteedikäsitlusi eristavad sotsiaalset ja personaalset identiteeti, ei vaadelda neid kahte identiteeti siiski üldjuhul üksteisest täielikult eraldi olevatena. Personaalne identiteet on inimese nägemus endast. Sotsiaalne identiteet on see, kuidas inimene näeb end grupi liikmena,

millesse ta parajasti kuulub. (Allik, Realo & Konstabel, 2003) See, kuidas me end näeme, on osaliselt ka järelalus sellest, kuidas teised meid näevad, kohtlevad ja määratlevad. Kui inimesed tunnevad, et nende isiklikud kogemused on sarnased ja jagatud teiste inimeste kogemustega, võivad nad end mingil määral osana grupist tunda. (van Dijk, 1998) Personaalne ja sotsiaalne identiteet on minakontseptsiooni kaks eri vaatenurka. Minakontseptsioon on psühholoogiline tervik ning selles võib eristada kirjeldavat ja hinnangulist poolt. Kirjeldavasse kuuluvad inimese teadmised ja uskumused tema enda kohta ja hinnangulisse kuuluvad tunded, hoiakud ning suhtumine iseendasse. (Pullmann, 2003).

Identiteedi kujunemist mõjutavad nii inimese isiklik ajalugu, suhted kui ka psühholoogilised ja kultuurilised tegurid. Seega ei ole identiteet mitte see, mis meil on, vaid miski, mis inimese elu jooksul pidevalt muutub ja areneb (Burke, 2006; Lamote & Engels, 2010, viidanud Mikk, Veisson ja Luik, 2012).

Vooglaid on arvamisel, et peaaegu kõik inimesed peavad end samaks oma ühiskonna liikmetega erinevate tegurite põhjal (nt sugu, vanus, rahvus, suhted jne.). Samastumise eelduseks ühiskonnas on koodid – kultuurikoodid, religioonikoodid, ühiskonnakoodid. Koodid on Vooglaiu tähenduses mingi kindla tähendusega tunnused või tunnuste süsteemid. Samuti mainib ta, et koodide puhul on tähtis kultuuriloo tundmine selleks, et mõista, kuidas ennast nt eestlasena samastada. Inimese jaoks on väga oluline tunnetada oma kohta teiste seas. (Vooglaid, 2019)

Identiteedi tajumine ja mõistmine areneb nii inimese ja maailma omavahelise toimimise kaudu kui ka ühise kultuuri, ajaloo ja seisukohtade kaudu (Sarv, 2013). Inimene ja keskkond on omavahel seotud – inimene ise ja iga tema tegevus sõltub keskkonnast, kuid samas sõltub keskkond inimese tegevusest, suhtumisest ja hoiakust. Kõige olulisemaks keskkonnaks on inimesele tema kodu, lähedased, sõbrad ja tuttavad ning töö-, õppe- ja loomekeskkond. (Vooglaid, 2019)

Sotsiaalkonstruktivistliku käsituse kohaselt mõistetakse identiteeti ja inimest kui sotsiaalsete suhete ja vastastikuste suhtluste tulemust ning on raske öelda, kas tegelikult on võimalik töötada mõistetega nagu stabiilne identiteet ja autentsus. Kui muutub sotsiaalne keskkond, muutub ka inimene ja tema identiteet. Seega, igasugune võimalik identiteet peab olema olukorras muutuv, olles iseloomulik erinevatele sotsiaalsetele rollidele, mida inimene parajasti täidab, olles kas töötaja, lapsevanem või autojuht. Need rollid ei pea olema omavahel seotud. (Illeris, 2014) Olenevalt olukorrast tõstab indiviid teatud rollid esile, jättes teised tähelepanu alt välja. Miniteadvus on väga palju seotud keskkonnaga, milles seda parajasti kasutatakse ja arendatakse. Väliseid märke tõlgendades ja neile tähendusi andes saab võimalikuks või võimatuks erinevate rollide sidumine minapilti ja kujuneb vastav rolliidentiteet. (Sarv, 2013)

Identiteedi arengust on saanud midagi väga keskset ja samal ajal on see pigem keeruline ja problemaatiline. Mainekad sotsioloogid on seetõttu aina enam hakanud määrama identiteeti kui pöördelist mõistet. See mõjutab nende lähenemist ja mõistmist inimeste ja ühiskonna suhte vahel.

(Illeris, 2014)

Identiteedist rääkides ei ole veel olemas ühest vastust küsimusele, mida see siis tegelikult tähendab või mis see on. Identiteet on küll olemas, kuid selle kohta on erinevaid arutlusi ning erinevaid teooriaid. Tõenäoliselt ei ole identiteet midagi kindlat, pigem on see ajas ja ruumis muutuv. Inimene ja tema identiteet (nii personaalne kui sotsiaalne) sõltuvad suuresti teda ümbritsevast keskkonnast. Personaalne ja sotsiaalne identiteet on omavahel väga tugevasti seotud kuna mõlemad on oma olemuselt sotsiaalsed ning personaalset identiteeti kujundatakse suuresti läbi teiste ja teiste jaoks. Identiteet on miski, mis areneb inimese elu jooksul pidevalt ning on arvamusi, et meie kiiresti muutuv maailmas peaks ka identiteet olema muutustega kaasaskäiv, mitte kindel ja muutumatu.

MARTIN EHALA IDENTITEEDIST

Identiteediküsimused on tänapäeva maailmas üha probleemsemaks muutunud ning ka üldine arusaam identiteedi olemusest on küllaltki segane. Põhjuseid, miks identiteedi kohta pole kujunenud kindlat arusaama, on mitmeid: identiteediuuringud on erinevate teadusharude vahel lõhestunud (Ehala, 2018) tekitades segaduse identiteedi kui nähtuse keerukusest. Lisaks ei ole ühendavat teoreetilist raamistikku, mis korda looks (Samas, lk 61).

Kuna identiteet on küllaltki ebamäärane nähtus, leiavad mõned teadlased, et see on liiga ebatäpne mõiste teadusliku analüüsi jaoks. Selline lähenemine võib ju sobida, kuid samas ähmastab mõistest loobumine nähtust, mida see tähistab. Siit tekib aga küsimus: kas identiteet üldse eksisteerib või on see lihtsalt sõna, mille alla on mugav panna palju erinevaid asju, mis ei ole tegelikult üldse seotudki? (Samas, lk 14)

Kuna Ehala on keeleteadlane, võrdleb ta identiteediuuringuid paljuski keeleteadusega. Keel on samuti küllaltki keeruline sotsiaalne nähtus, millel on mitu tahku ning kus kehtivad eri põhimõtted. Ainsad empiirilised andmed keele kohta on kõne või kiri ning eri indiviidide keeleline käitumine. Nii on ka identiteetide puhul. Tajutav on inimeste käitumine. Seaduspärad aga viitavad, et nende aluseks peab olema keelele sarnane sotsiaalne struktuur. Durkheimi sõnul ei ole keel ja identiteet oma olemuselt mitte ainult sotsiaalsed, vaid ka sümbolilised. (Samas, lk 61) Teoses on ka tähelepanu pööratud sellele, et identiteetide märgisüsteem toimib samamoodi nagu keel. See võimaldab süsteemi tundjatel saata ja vastu võtta sõnumeid selle kohta, kes nad on ja kuidas nad peaks teineteisesse suhtuma. (Samas, lk 89) Siit väljendubki, et identiteedimärgid on väga olulised selleks, et inimeste vahel saaks toimuda kommunikatsioon. Kui identiteedimärke ei oleks, siis ühiskond ei toimiks. Samaaegselt aga on oluline tunda kultuuri ning ümbritsevat keskkonda selleks, et osata oma identiteedimärke õigesti väljendada nii, et teised sellest ka õigesti aru saaksid.

Ehala püüdis välja arendada teooria, kuidas identiteet märgina eksisteerib ning näha sellise lähenemise mõju identiteedi uurimisele (samas, lk 11). Ta rõhutab, et identiteet ei ole mitte isiku

mina lahutamatu osa, vaid identiteet on tegelikult märk. Inimene ütleb, et tal on mingi identiteet juhul, kui tal on kujunenud või kujunemas emotsionaalne side mõne identiteedimärgiga. Sellist sidet nimetatakse autentsuseks. Kui inimene on tuumväärtused ehk identiteedi märgi tähendusepoole omaks võtnud ning signaalipoolt (ehk siis identiteedi märke) oma käitumisega väljendab, arvatakse, et tema identiteet on autentne. (Samas, lk 26) Märgi signaalipool peab olema vahetult tajutav. Signaali tajudes saadakse teadlikuks sellega seotud tähendusest. (Samas, lk 67) Inimesi seostatakse teiste poolt mingi konkreetse identiteedimärgiga ja nad soovivad ka ise end mõne endale meeldiva identiteedimärgiga seostada. Juhul, kui nende käitumine ei vasta identiteedimärgi tingimustele, ei peeta nende identiteeti autentseks. (Samas, lk 20, 21)

Althusser (2006) on väitnud, et isiku identiteet ei ole mitte see, mille ta ise kujundab, pigem miski, mille ühiskond inimesele peale surub (Samas, lk 26, 27). Inimeste identiteedid kujunevad vastavalt ühiskonna vajadustele ja indiviidi soovidele, üritades leida nendevahelist tasakaalu (Samas, lk 29). Antud teose üks eesmärgi on meelde tuletada, et inimese mina ei eksisteeriks, kui ei oleks suhtlust teistega. See aga omakorda tähendab autentseks muutumist ühiskondliku surve mõjul. Inimene saab alles siis hakata otsima oma sisemist olemust ja seadma kõrgemaid sihte (Taylor, 1989), kui ta on mingi identiteedimärgi suhtes autentseks sotsialiseeritud. (Samas, lk 27) Autentsust mõistetakse kui oma sisemisele minale truaks jäämist ning samaaegselt on see kõikidele identiteetidele omane väärtus. Autentsus on nõudeks sellele, et identiteedi kandjad esitaksid oma identiteedimärgi ehedalt ja tõetruult. Samas on oluline meeles pidada, et kuigi autentsusele on omane pigem samasus ja muutuste puudumine, ei tähenda see sugugi, et muutustele ollakse täiesti vastu. Kuigi autentsus tuumväärtusena tõrjub suuri muutuseid, lubab ta pidevalt toimuvaid möödapääsmatuid muutusi. (Samas, lk 133) Autentsuseta kaotaks identiteet kui nähtus täielikult oma tähtsuse (samas, lk 135).

Ehala on arvamisel, et Eriksoni sõnastatud kõikehõlmav identiteediteooria on mõneti väga üldine. Samas on see aga väga hea sissejuhatuseks identiteediga seotud küsimustele. (Samas, lk 31) Eriksoni teooria on seotud vaatepunktiga, et see, kuidas ma enda identiteeti näen ja teiste nõustumine sellega, on ajas suhteliselt püsiv. See aga ei tähenda, et Erikson pidas identiteeti muutumatuks. Ta väitis (Erikson, 1960, viidanud Ehala, 2018), et identiteet on elu jooksul pidevas arengus. (Samas, lk 32)

Rääkides inimese personaalsest identiteedist, muutub see elu jooksul märgatavalt. Hoolimata muutustest, samastab inimene end ikka endana ning teised peavad teda samuti samaks isikuks. (Samas, lk 133) Inimese personaalseks identiteediks ehk minapildiks on tema veendumused selle kohta, kes ta on. Eri aegadel võivad need veendumused erineda (lk 138). Minapilti kujundatakse terve elu jooksul ning selle alla kuulub teadlik enesemääratlemine ja pidev ümbermääratlemine. (Giddens, 1991, viidanud Ehala 2018, 139)

Nagu eespool juba mainitud, ei ole personaalsed identiteedid mitte see, mis me oleme, vaid midagi mis meil on, mille ühiskond on määranud. Leidub siiski võimalus personaalne identiteet hüljata ja uus võtta, mis tähendab seda, et inimene ja tema identiteet ei ole üks ja sama (Samas, lk 142). Ühtlasi on läänemaailmas üritatud arusaama personaalsest identiteedist kui ühiskonna poolt määratud minapildist asendada arusaamaga, et identiteet on ikkagi see, mille isik määrab ise ning mis on ühiskonna hinnangust sõltumatu. (Samas, lk 138)

IDENTITEEDI OMAMINE JA IDENTITEEDI KUJUNEMINE

Järgneva peatüki eesmärk on analüüsida Martin Ehala loodud teooriat identiteedist ning võrrelda seda andragoogika teooriaga. Kuigi esialgu Ehala teost lugedes võib tunduda, et tema teooria erineb täiesti andragoogika omast, siis lähemal uurimisel jääb pigem mulje, et see võib andragoogika teooriale olla lähemal kui arvata võiks.

Oma teoses „Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia“ seletab Ehala väga põhjalikult lahti, miks tema teooriaks on mõte, et identiteet on märk. Ta toob võrdluseks näiteid teadlastest, kellega ta on samal arvamusel. Martin Ehala avab identiteeti läbi märgilisuse ja läbi selle, kuidas erinevaid märke omades anname ümbritsevatele inimestele aimu, kellega võib tegu olla. Ehala on oma teoses välja toonud, et identiteedi mõistmine läbi märgilisuse ei ole uus ning mainib sealjuures, et esimesena mainis identiteedi märgilist olemust Norra antropoloog Fredrik Barth (1969, 14, viidanud Ehala, 2018), kes viitas samuti sellele, et identiteedi väljendamise juures on väga olulised keel, inimese riietus ning eluviis (samas, lk 22). Kuna Ehala on keeleteadlane, siis ta mitte ainult ei võrdle keelt identiteediga, vaid väidab, et need tegelikult ka toimivad meie ühiskonnas samamoodi (samas, lk 20). Ta toob näitena, et keel on samamoodi märk kuna selleks, et üksteisega suhelda, peame me keelest samamoodi aru saama. Seega, selleks, et teada teise inimese identiteeti või saada aru, kes ta on, peab kõigepealt mõistma, millised on tema identiteedimärgid.

Nagu antud töös juba mainitud, on Ehala teooria kohaselt identiteet midagi, mida inimene omab. Identiteeti kirjeldab ta läbi selle, mida inimene märkidena teistele näitab, ning teised omakorda oskavad inimest tänu sellele mingi kindla identiteediga seostada ning aru saada, kes ta on. Andragoogika teoreetikute käsituses on nt personaalne identiteet inimese unikaalne osa.

See on inimese arusaam iseendast, mis kujuneb läbi inimese eluloo detailide, kogemuste, inimese isiklike omaduste, hobide ning eelistuste. (Allik, Realo & Konstabel, 2003) Eriksoni (1959) teooria kohaselt kujuneb inimese isiksus ja identiteet läbi kaheksa arengufaasi. Kognitiivne lähenemine identiteedile aga rõhutab, et mitte inimese käitumine ja esemed, mida ta omab ei ole niivõrd teistega samastumisega kriteeriumiks, vaid pigem on see sotsiaalne kokkulepe ning tõlgendus selles osas, mida need esemed ja käitumine ühiskonnas tähendavad (van Dijk, 1998). Siit võib järeldada, et kuigi identiteet on miski, mis kujuneb ja areneb meis endis läbi meie väärtuste, uskumuste, uute kogemuste ning informatsiooni, ei tähenda see sugugi, et me samaaegselt ei võiks identiteeti omada kui märki. Oluline on meeles pidada, et identiteedi kujunemine ja püsimine

ei ole juhuslik – selle tekkimiseks ja hoidmiseks on vaja pingutada ning kindlustada, et see ei kaoks (Vooglaid, 2019). Identiteedi kujunemisel on suur osa tunnustel, mis on kaasasündinud ning mis jäävad meiega elu lõpuni. Need on Ehala sõnul märgid, mida inimesed muuta ei saa. Samas on aga tema sõnul identiteedimärke, mida me saame endale valida, kuid saame neid samamoodi ka hüljata. (Ehala, 2018) Ka Vooglaid on märkinud, et selleks, et me saaksime üksteisega suhelda, on oluline tunda koode, mida ühiskonnas suhtluseks parajasti kasutatakse. Siinkohal tundub, et mis puudutab inimeste suhtlust üksteisega, on nii koodidel kui märkidel mõneti sama tähendus. Olenevalt identiteedi arengufaasist, muutuvad inimeste huvid, hobid, oskused ja arusaamad, kogemusi ning uut informatsiooni tuleb pidevalt juurde. Sellest lähtuvalt saab neid teooriaid seostada ning arvata, et vastavalt sellele, kuidas kujuneb inimese identiteet, valib ta ka märgid, millega oma identiteeti ühiskonnas teistele inimestele väljendada. Ehala on samuti arvamisel, et identiteedimärgid valib inimene vastavalt sellele, millises keskkonnas ta parajasti on. Ka andragoogika teoreetikud usuvad, et juhul, kui muutub keskkond, muutub ka inimese identiteet. On arvamusi, et on olemas situatsiooni identiteet, mille puhul me peaksime eristama suhteliselt kontekstivaba personaalset identiteeti, mis võib olla erinevate sotsiaalsete identiteetide kooslus. Samas võib see ka olla inimese mina, mille puhul sotsiaalseid faktoreid nähakse kui ilminguid personaalsest identiteedist. (van Dijk, 1998) Need ei pruugi küll täiesti samad asjad olla, kuid antud teooriate puhul rõhutakse ühiskonna mõjule identiteedi kujunemises, mis on siinkohal väga oluline välja tuua. Olenemata erinevatest teooriatest identiteetide kohta, paistab veendumus keskkonna mõjust identiteedile olevat küllaltki ühtne. Inimene ning tema identiteet ei saa areneda ilma keskkonna ega ühiskonnata, ilma vastastikuse suhtluseta.

Ehala on oma teoses ka välja toonud selle, et minapildiks on inimese veendumused selle kohta, kes ta on ning et need veendumused võivad eri aegadel erineda ja suure tõenäosusega erinevadki. See teooria kattub vägagi nii Eriksoni psühhoanalüüsi teooriaga kui ka teiste teooriatega identiteedist. Tugev on ikkagi veendumus, et identiteet ei jää samaks ning on pidevas muutumises, eriti praeguses kiirete muutustega maailmas. Nii nagu personaalne identiteet, võib ka sotsiaalne identiteet aja jooksul muutuda. Kuigi elementaarsed tunnused võivad jääda ka aja möödudes samaks, siis mõned eriomasemad (nt inimeste hoiak) võivad kohanduda vastavalt ühiskonnas toimuvatele sotsiaalsetele muutustele. (van Dijk, 1998)

Väga oluline on mõista, et tihtipeale erinevad teooriad identiteedist ei pruugi olla tegelikult üldsegi nii erinevad. Kuigi andragoogikas ei räägita identiteedist otseselt kui märkidest, räägitakse siiski käitumistest, rollidest, stiilist, huvidest ja hobidest, mis tegelikult pikemalt mõeldes võib väga lihtsasti märkide alla liigituda. Väliselt tajuvad meid inimesed meie välimuse ning käitumise järgi, kuid seda, kuidas me endasse suhtume ning milline on meie enesetaju, ei taju mitte keegi peale meie enda. Seega identiteedist rääkides tuleks kindlasti arvesse võtta, et identiteeti on oluline vaadata väga mitme nurga alt, selleks et aru saada, mis see olla võib ning kuidas sellest lähtuvalt

inimesi paremini mõista. Mitmed Ehala teoses välja toodud arvamused ning väited haakuvad ka andragoogika teooriatega. Mitte küll üks-ühele, kuid samas on näha, et sarnasus on olemas ning seda ma soovingi siin rõhutada.

KOKKUVÕTE JA ARUTELU

Antud töö eesmärgiks oli teemaanalüüsi kaudu näidata, milliste teemade kaudu avab identiteeti Martin Ehala oma teoses „Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia“ ning milliste teemade kaudu avavad identiteeti andragoogika teoreetikud.

Teemaanalüüs näitas, et ühelt poolt tuli esile identiteedi mõistmine läbi märgilisuse ning selle, et identiteet on midagi, mida inimene omab. Ehala on oma teoses mitmel korral märkinud, et arusaam, et identiteet on märk, ei ole uus ning et paljud teadlased on sellest varem kas otseselt rääkinud või identiteeti kirjeldanud sellisel viisil, et sarnasused märgiga on vägagi selged (Ehala, 2018). Ehala väitel on identiteet kui tunnus ja märk, mille põhjal inimesed üksteist liigitavad ning mille kaudu üksteisega ühiskonnas suhtlevad.

Teiselt poolt tuli teemaanalüüsis aga esile, et identiteet on miski, mis inimesel elu jooksul pidevalt kujuneb. Sealjuures on küllaltki oluline eristada sotsiaalset ja personaalset identiteeti. Personaalsel identiteedil on kaks poolt. Esiteks on personaalseks identiteediks inimese unikaalne olemus koos tema personaalsete kogemuste ja elulooga, mis lähtub paljuski ka suhtlusest teistega. Inimese sotsiaalne olemus on aga mõjutatud sellest, millistesse gruppidesse ta kuulub. Identiteedi protsessid sõltuvad paljuski eelnevast ning eeldatakse, et selles protsessis võrreldakse pidevalt enda personaalset ja sotsiaalset identiteeti. (van Dijk, 1998)

Samaaegselt tuli töös analüüsi kaudu esile ka see, et tänapäevaste arusaamade järgi on identiteet suuresti ikkagi sotsiaalne, sõltudes paljuski nii sotsiaalsetest suhetest kui ka sotsiaalsetest ootustest (Giddens, 1991, viidanud Karm, 2007). Ka personaalset identiteeti peetakse andragoogika teoreetikute käsituses oma olemuselt pigem ikkagi sotsiaalseks, sest vaid tänu sotsiaalsetele vahenditele (keel, omandatud mõtlemiskujundid ja stereotüübid) saab inimene tegeleda oma sisemise minaga (Valk 2003). Nii sotsiaalne kui personaalne identiteet on üksteisega suhtluse aluseks ning samaaegselt on need ka omistatud teiste inimeste ja gruppide poolt (van Dijk, 1998).

Kindlasti on oluline mõista, et ei ole ainuõiget vastust sellele, mis on identiteet. Pigem on see kombinatsioon paljudest tunnustest, keskkonna mõjutusest ning inimeste omavahelisest suhtlusest. Töös tuli muuhulgas ka esile see, et põhjalikumal süvenemisel on tegelikult erinevate teooriate vahel võimalik näha sarnasusi ning luua omavahelisi seoseid, mis omakorda viib arusaamale teooriate tegelikust võimalikust sarnasusest üksteisele.

Antud töö on vaid esmaseks sissejuhatuseks ning toredaks võimaluseks teemat süvendatult edasi uurida ning üksikasjalikumalt avastada. Teema edasiarendamise võimalusena näengi ma selle töö

puhul rohkem süvitsi minemist ning rohkemate teooriate hõlmamist, et edasi uurida, kuidas erinevad teooriad võivad omavahel seotud olla.

TÄNUSÕNAD

Suured ja siirad tänusõnad juhendajatele PhD Halliki Põlda ja MA Gertha Teidla-Kunitsõn, kes olid igati nõuks, jõuks, toeks ja kogu aeg olemas.

Samuti tänan grupi- ja kursusekaaslaste heade nõuannete ning teotuse eest.

KASUTATUD ALLIKAD

Allik, J., Realo, A., Konstabel, K. (2003). Isiksuse psühholoogia. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

Ehala, M. (2018). Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia. New York: Routledge

Ehala, M. (9. detsember 2018). Plekktrumm [Video]. Vaadatud aadressil: <https://arhiiv.err.ee/vaata/plekktrumm-martin-ehala>

Erikson, H. E. (1959). Identity and the life cycle. New York: W. W. Norton & Company

Illeris, K. (2014). Transformative learning and identity. New York: Routledge

Karm, M. (2007). Eesti täiskasvanukoolitajate professionaalsuse kujunemise võimalused. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus

McAdams, P. D. (2001). The psychology of life stories. General Psychology, 5(2), 100-122. doi: 10.1037//1089-2680.5.2.100

Mikk, J., Veisson, M., Luik, P. (2012) Lifelong learning and teacher development. Frankfurt: Peter Lang

Pullmann, H. (2003). Enesehinnang. – Allik, J., Realo, A., Konstabel, K. Isiksuse psühholoogia. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

Sarv, A. (2013). Õppejõu eneserefleksioon ja professionaalne identiteet. Tartu: Tartu Ülikooli kirjeldus

van Dijk, A. T. (1998). Ideology. A multidisciplinary approach. London: SAGE Publications

Valk, A. (2003). Identiteet. – Allik, J., Realo, A., Konstabel, K. Isiksuse psühholoogia. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

ARTIKLID 2011

ARTIKLID 2012

ARTIKLID 2013

ARTIKLID 2014

ARTIKLID 2015

ARTIKLID 2016

ARTIKLID 2017

[ARTIKLID 2018](#)

[ARTIKLID 2019](#)

[ARTIKLID 2020](#)

[ARTIKLID 2021](#)

[ARTIKLID 2022](#)

[ARTIKLID 2023](#)

Otsi

Privaatsusreeglid

© 2025 Tallinna Ülikool | Haridusteaduste instituut | Andragoogika | CC BY-NC-ND 4.0